

Вадим ПУХАЛЬСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький університет управління і права,
Хмельницький, Україна, bosskhnu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1145-0109

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Поняття “податкова політика” досліджують багато науковців, однак на теперішній час не існує єдиного погляду на визначення його змісту та на законодавчому рівні поняття “податкова політика” не закріплено. Податкова політика зазвичай перебуває в рамках певної економічної політики, яка тією чи іншою мірою підпорядковує собі всі найбільш суттєві сфери суспільних відносин, зокрема і податки. Залежно від організаційної структури управління виокремлюють податкову політику на макроекономічному (державну податкову політику) і мікроекономічному рівні (податкова політика суб’єктів оподаткування – юридичних і фізичних осіб). Кожний із цих рівнів характеризується своїми особливостями, метою, цілями, завданнями та методами їх реалізації.

Мета – окреслити мету та моделі податкової політики в умовах воєнного стану; доповнити та розширити цілі податкової політики; сформувати прикладні рекомендації щодо державної податкової політики в умовах воєнного стану.

Результати. Визначено, що цілі державної податкової політики не є сталими і вони залежать від економічної ситуації в країні, соціальної політики та зовнішніх умов і загроз, в яких перебуває держава. Запропоновано доповнити та розширити цілі податкової політики.

Встановлено залежність цілей державної податкової політики та її моделей. Світовий досвід виокремлює три моделі податкової політики: політику максимальних податків, політику економічного розвитку, політику розумних податків. Зазначено, що в чистому вигляді жодну з моделей не використовують, а лише у поєднанні, коли одна модель превалює над іншою.

Висновки. Перші дні воєнного вторгнення в Україну вимагали від уряду адекватних дій у сфері податкової політики. Через це була запроваджена тимчасова податкова політика України воєнного стану, яка характеризувалася певним спрощенням та специфічними особливостями, котрі проявилися у п’яти новаціях. Завдяки тимчасовій податковій політиці Україна створила сприятливі умови для збереження активності серед існуючих суб’єктів підприємницької діяльності, допомогла економіці подолати перші шоки війни і врятувати тисячі підприємств та робочих місць.

Війна завжди була і залишається поштовхом до реформування податкової політики, однак наразі її реформування в Україні ускладнене як з економічного боку (дефіцит

ресурсів), так і з політичного. Відповідно до цього запропоновано прикладні рекомендації стосовно податкової політики, які дали б змогу підтримати українських суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану.

Ключові слова: політика, державна політика, податкова політика, модель, концепція податкової політики, воєнний стан.

Рис.: 2, бібл.: 11.

Vadym PUKHALSKYI

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Khmelnytsky University of Management and Law,

Khmelnytsky, Ukraine, bosskhnu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1145-0109

TAX POLICY OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Introduction. *The article is devoted to the study of tax policy under martial law. The author establishes that the concept of “tax policy” is studied by many scholars, but currently there is no single view on the definition of its content. It is noted that the concept of “tax policy” is not enshrined in legislation. Tax policy is usually within the framework of a certain economic policy which, to one degree or another, subordinates all the most significant areas of social relations, including taxes. The author emphasizes that depending on the organizational structure of governance, tax policy is distinguished at the macroeconomic (state tax policy) and microeconomic levels (tax policy of taxable entities – legal entities and individuals). Each of these levels is characterized by its own specific features, purpose, goals, objectives and methods of their implementation.*

The purpose of article is to develop tax policy measures that would support Ukrainian business.

Results. *It is noted that the objectives of tax policy are not stable and depend on the economic situation in the country, social policy, and external conditions and threats faced by the State. We believe that it is appropriate to supplement the objectives of tax policy with one more – adaptation to the rules and regulations of the European Union.*

The article establishes the dependence of tax policy goals and its models. The world experience distinguishes three models of tax policy: the policy of maximum taxes, the policy of economic development, and the policy of reasonable taxes. It is noted that none of the models is used in its pure form, but in combination, when one model prevails over the other.

Conclusions. *The first days of the military invasion of Ukraine required the government to take adequate action on tax policy. In this regard, the author introduces the temporary martial law tax policy of Ukraine, which is characterized by certain simplifications and specific features which are manifested in five innovations. It is noted that due to the temporary tax policy, Ukraine has created favorable conditions for maintaining activity among existing business entities, helped the economy to overcome the first shocks of the war and save thousands of enterprises and millions of jobs.*

The war has always been and remains an impetus for reforming tax policy, but at present its reform in Ukraine is complicated both from the economic side (lack of resources) and from the political side. Based on this, the author of the article proposes to introduce measures regarding tax policy that would allow supporting Ukrainian business in this difficult time for Ukraine.

Keywords: *politics, state policy, tax policy, model, concept of tax policy, martial law.*

JEL Classification: H30.

Постановка проблеми. Повномасштабна військова агресія спричинила руйнівний вплив не тільки на життя людей, але й на економічну діяльність суб'єктів господарювання. Руйнація або пошкодження промислових підприємств, транспортних магістралей та сполучень, об'єктів критичної інфраструктури призводить до значних економічних втрат та зменшення доходів бюджетів усіх рівнів.

Наразі Україна залежить від зовнішніх джерел фінансування – це безповоротна фінансова допомога та пільгові кредити і гранти. Як зазначає Т. Бондар, значну роль у формуванні бюджетних доходів у 2023 р. відіграли іноземні гранти: їх отримано майже 270 млрд грн або 18% сумарних доходів. Найбільшим донором грантової підтримки бюджету є США, що надали еквівалент 263 млрд грн. Крім цього, на безповоротній основі Україна отримала фінансування від Німеччини, Іспанії, Фінляндії, Ірландії, Швейцарії, Бельгії, Ісландії на суму 6,4 млрд грн. Всі кошти спрямовували до бюджету через Цільовий фонд Світового банку [1].

Останнім часом частка безповоротної зовнішньої фінансової допомоги має тенденцію до зменшення [2]. Тому у цих надскладних умовах для забезпечення виконання своїх функцій Україна має розпоряджатися не тільки фінансовими ресурсами закордонних партнерів, а й володіти власними ресурсами, формування яких значною мірою залежить від ефективної податкової політики.

Податкова політика є комплексом правових дій органів влади й управління щодо цілеспрямованого застосування податкового законодавства. Податкова політика зазвичай перебуває в межах певної економічної політики, яка тією чи іншою мірою підпорядковує собі всі найбільш суттєві сфери суспільних відносин, зокрема і податки.

Податкова політика будь-якої держави формується під впливом історичних, політичних, економічних, соціальних, культурних процесів. В Україні, крім названих чинників, додалася ще й військова агресія з боку РФ. Тому податкова політика воєнного стану насамперед має сприяти функціонуванню бізнесу, дати змогу йому адаптуватися до умов, що склалися в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади податкової політики України досліджують такі українські науковці: О. Десятнюк, Л. Марченко [3], З. Варналій [4], Л. Козарезенко [5], А. Нікітішин [6] та ін. Однак у наукових і практичних колах проблемам розвитку податкової політики та її впливу на підтримання життєдіяльності всіх сфер національної економіки України в умовах воєнної агресії не приділено достатньої уваги.

Метою статті є окреслення мети та моделей податкової політики в умовах воєнного стану; доповнення та розширення цілей податкової політики; формування прикладних рекомендацій щодо державної податкової політики в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивні закономірності економічного розвитку податкових відносин держава використовує у податковій політиці. Термін “політика” широко застосовують у всіх сферах буття – від державної сфери до бізнесу та на побутовому рівні.

У науковій та енциклопедичній літературі міститься чимало трактувань дефініції “податкова політика”, але на законодавчому рівні це поняття не закріплено, хоча знаходимо його визначення у ст. 10 Господарського кодексу України, де “податкова політика – спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної

економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів" [7].

Визначення поняття "державна податкова політика" наводить Міністерство фінансів України, трактуючи її як діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави [8]. Це означає, що податкова політика є державною політикою. Своєю чергою, "державна політика" – це певний вид управлінської діяльності, яку провадять органи державної влади в економічній, соціально-культурній та адміністративній сферах життя населення.

Податкова політика – це важлива складова соціально-економічної політики країни, яка зорієнтована на формування такої податкової системи, яка буде стимулювати нагромадження і раціональне використання національного багатства держави, сприяти гармонізації інтересів економіки і суспільства, тим самим забезпечуючи соціально-економічне зростання.

Податкову політику окремо розглядають на макро- і мікрорівнях. Суть податкової політики розкривається через мету, цілі, моделі, методи та інструментарій. В умовах воєнного стану мета податкової політики країни полягає насамперед у захисті національних інтересів та адаптації її до умов воєнного стану задля стабілізації економічної ситуації, сприяння виживанню бізнесу у цих складних умовах та вирішення нагальних соціально-економічних проблем. Мета визначає конкретні цілі податкової політики, серед яких науковці виокремлюють: фінансову, економічну, міжнародну, соціальну, екологічну. Доречно зазначити, що цілі податкової політики не є сталими. Вони залежать від економічної ситуації в країні, соці-

альної політики та зовнішніх умов і загроз, в яких перебуває держава. В умовах сьогодення, цілі податкової політики доречно доповнити ще однією – це адаптація до норм та правил Європейського Союзу (рис. 1).

Суть фінансової цілі полягає у наповненні бюджетів усіх рівнів коштами для забезпечення держави необхідними ресурсами з метою виконання покладених на неї функцій, особливо щодо фінансування воєнних потреб та реалізації соціально-економічних програм. Економічна ціль в умовах війни має передбачати максимальну лібералізацію та зниження податків, а у повоєнний період стимулювання певних секторів економіки до власного виробництва шляхом зниження податкового навантаження. Соціальна ціль податкової політики передбачає забезпечення рівномірного розподілу податкового навантаження. Крім того, соціальна податкова політика спрямована на надання пільг, дотацій, допомог громадянам України, без урахування економічних можливостей, і тим більше, не підкріплених фінансовою спроможністю держави, особливо під час воєнного стану. Тому першочерговим завданням в умовах, що склалися, є розвиток ринку праці. Завдяки чому держава буде отримувати кошти у вигляді податків, а далі їх спрямовувати на підтримку і реалізацію соціальних і страхових програм для тих, хто цього потребує.

Міжнародна ціль податкової політики має кілька спрямувань. По-перше, це укладення договорів про уникнення подвійного оподаткування. По-друге, ДПС України 19.08.2022 р. приєдналася до Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Financial Account Information). На ДПС України покладено обов'язок здійснювати збір інформації від фінансових установ про фінансові ра-

Цілі податкової політики	
Фіскальна	наповнення бюджетів усіх рівнів коштами для забезпечення держави необхідними ресурсами
Економічна	лібералізація та зниження податків, а у повоєнний період – стимулювання власного виробництва шляхом зниження податкового навантаження
Соціальна	справедлива спрямованість, що відповідає рівному розподілу податкового навантаження
Міжнародна	укладення договорів про уникнення подвійного оподаткування; автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки
Екологічна	охорона навколишнього середовища та раціональне природокористування
Адаптаційна	гармонізація українського податкового законодавства до правил та вимог, що діють на території Євросоюзу

Рис. 1. Цілі податкової політики*

*Побудовано автором.

хунки, власників та/або контролюючих осіб власників таких рахунків, які є податковими резидентами інших юрисдикцій-партнерів з обміну, та щорічно на автоматичній основі обмінюватися інформацією з юрисдикціями-партнерами з обміну в рамках Багатосторонньої угоди CRS. По-третє, в умовах воєнного стану важливо налагоджувати співпрацю з урядами країн, міжнародними організаціями для подальшого отримання міжнародної допомоги.

Екологічну ціль податкової політики першочергово розглядали в контексті охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування. У період війни парламент звільнив від сплати екологічного податку суб'єктів господарювання, які зареєстровані на територіях, де тривають чи тривали бойові дії або на тимчасово окупованих територіях. У післявоєнний

період мета екологічної політики буде спрямовуватися на формування єдиної судової справи та передачі до міжнародних судових органів усього необхідного, аби Україна могла отримати кошти для відновлення довкілля. Як країна-кандидат на вступ до ЄС Україна підписала програму LIFE, яка дасть змогу фінансувати екологічні проекти.

Прагнення України стати членом ЄС накладають чимало зобов'язань у всіх сферах діяльності, зокрема вони стосуються гармонізації українського податкового законодавства до правил та вимог, що діють на території Євросоюзу. У частині податкової євроінтеграції Україні необхідно запровадити близько двадцяти директив Євросоюзу, які стосуються непрямого, прямого оподаткування та адміністративної відповідальності, що забезпечують належне функціонування податкової системи.

З метою імплементації Директив ЄС створено робочі групи з представників Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України та Програми ЄС з підтримки України з управління державними фінансами (EU4PFM). Робота цих груп полягає у підготовці законодавчої бази у сфері оподаткування та податково-го адміністрування, необхідної для вступу до Європейського Союзу. Наразі вже розглянуто пріоритетність їх впровадження в Україні, проводять огляд та порівняльний аналіз щодо відповідності українського податкового законодавства положенням Директив ЄС. Зокрема, Угода про асоціацію між Україною та ЄС в частині непрямого оподаткування містить положення про гармонізацію ПДВ і акцизних тарифів. Комплексний аналіз податкового законодавства України в частині ПДВ виявив лише незначні його невідповідності Директиві ЄС про ПДВ. Щодо акцизного податку, то тут необхідно ще працювати над імплементацією значної частини нормативно-правових актів ЄС та їх внесенням до Податкового кодексу України. В частині прямого оподаткування пріоритетним напрямом є імплементація директив ЄС у національне законодавство щодо протидії ухиленню від сплати податків та подвійного оподаткування. Ця робота передбачає впровадження нових інструментів (зокрема, загальне правило протидії ухиленню від сплати податків (GAAR), антигібридні правила (hybrid mismatch), які дають змогу більш ефективно протидіяти ухиленню від сплати податків в Україні.

Визначення цілей податкової політики впливає на формування її моделі. Світовий досвід виокремлює три моделі податкової політики: політику максимальних податків, політику економічного розвитку, політику розумних податків. Необхідно зазначити, що в чистому вигляді жодну з моделей не

використовують, а лише у поєднанні, коли одна модель превалює над іншою.

На початку повномасштабного російського вторгнення Верховна Рада України ухвалила низку законів, які сформували основні треки тимчасової податкової політики України під час воєнного стану. Вона дещо спрощена і має свої специфічні особливості, які полягають у п'яти новаціях, а саме:

- запровадженні змін у нарахуванні єдиного податку не лише для малих, а й для середніх та великих підприємств, за винятком грального бізнесу, підакцизних товарів, видобутку та реалізації корисних копалин та деяких ін.;
- наданні пільг з реалізації пального, з метою стабілізації цін на пальне та забезпеченні його необхідних обсягів;
- лібералізації ПДВ, що дає змогу зменшити податкове навантаження на платників ПДВ;
- змінах у сплаті єдиного податку для ФОП першої та другої груп, єдиного внеску, ЄСВ, земельного і екологічного податків для зменшення податкового навантаження;
- зменшенні контрольних заходів до платників податків з боку ДПС України.

Таким чином, податкова політика України в умовах війни характеризується її спрощенням, високим рівнем прозорості, що певною мірою дало змогу створити сприятливі умови для збереження активності серед діючих суб'єктів підприємницької діяльності, допомогло економіці подолати перші шоки війни і врятувати тисячі підприємств та зберегти велику кількість робочих місць.

Тимчасова податкова політика воєнного стану на певному етапі виконала своє завдання. Наразі поставлено завдання щодо зростання доходів бюджету, оскільки західні партнери фінансують дефіцит бюджету, а Україна фінансує витрати на оборону, які постійно зростають.

Податкова політика України воєнного стану має низку проблем, які зводяться до наступних (рис. 2).

Україна потребує значних фінансових ресурсів, тому було укладено нову велику кредитну угоду з Міжнародним валютним фондом на довгостроковий період (2023–2027 рр.). Згідно з договором Україна отримує від МВФ не лише моніторингову програму з переліком дій, а й солідну фінансову допомогу на сумі понад 15,6 млрд доларів потягом наступних чотирьох років. Для цього необхідно виконати низку вимог, які окреслені новою програмою розширеного фінансування МВФ [9].

Через невизначеність, у якій перебуває Україна, програма передбачає два етапи реалізації – “воєнний” та “повоєнний”.

“Воєнний” передбачає підтримку фінансової, цінової та фінансової стабільнос-

ті. Зобов’язання української влади полягають у продовженні реформ для зміцнення системи управління та протидії корупції. В частині фіскальної стабільності передбачається низка заходів, які охоплюють: перегляд спрощеного режиму оподаткування, зміцнення інституцій податкової та митної служб, приведення ПДВ та акцизних зборів у відповідність до стандартів ЄС, зміцнення антикорупційних заходів та податкової реформи, що сприятиме відновленню після війни.

“Повоєнний” передбачає проведення структурних реформ і відновлення економічної стабільності [10].

На виконання Україною зобов’язань Меморандуму МВФ з 01.08.2023 р. набув чинності Закон “Про внесення змін до Податкового кодексу та інших законів України щодо особливостей оподаткування у пе-

Країна перебуває у стані війни	Запровадження заходів щодо зменшення негативного впливу на макроекономічну ситуацію в Україні
Тінізація економіки	Обсяг тінізації 30% від обсягу офіційного ВВП
Корумпованість податкових відносин	Корупційні схеми у всіх сферах діяльності, зокрема податковій системі України
Повільна адаптація податкового законодавства до вимог ЄС	Незбалансованість та несправедливий розподіл податкового тягаря, недосконалість нормативно-законодавчих актів
Недовіра до податкових органів	Зловживання з боку податкових органів і платників податків, обмеження щодо проведення контрольних заходів

Рис. 2. Проблеми податкової політики України*

*Побудовано автором.

ріод дії воєнного стану” від 30.06.2023 р. № 3219-IX [11], згідно з яким повертається система оподаткування довоєнного часу, відновлюються планові податкові перевірки лише для бізнесу, який реалізує алкоголь, тютюн та вироби з нього, паливо; грально-го бізнесу та фінансових послуг. Необхідно звернути увагу, що зміни, внесені цим законом, жодним чином не впливають на модернізацію податкового законодавства, вони лише скасовують майже всі податкові пільги, які були запроваджені тимчасовою податковою політикою у зв'язку з російською агресією.

Війна завжди була поштовхом до реформування податкової політики, зокрема і в Україні. Однак, на нашу думку, процес реформування податкової політики не на часі, оскільки потрібні значні фінансові ресурси, економічні розрахунки, які свідчили б про результативність від запровадження реформи, а також потрібен час на їхню апробацію. Враховуючи вищезазначене та зважаючи на те, що війна ще не закінчилася, необхідно підтримати економіку України ефективною податковою політикою, а саме:

- будувати партнерські відносини між платниками податків та контролюючими органами, що спрямовані на супровід та підтримку платників податків, з метою уникнення останніми помилок та покарання за них;
- на період воєнного стану припинити блокування податкових накладних, адже підприємство не може зареєструвати свої податкові зобов'язання і сплачувати податки;
- впровадити податкові стимули виключно до тих виробників, які виробляють критично важливу продукцію, а також які належать до перспективних галузей економіки;

- стимулювати створення нових робочих місць, що забезпечить надходження податків із заробітної плати;
- з метою зменшення корупційних дій обмежити видачу ліцензій та дозволів;
- підвищити рівень податкової культури та свідомості. Важливо не тільки ставлення платників податків до сплати податків, а й ставлення податкових органів до платників податків як особистостей, їхніх прав і свобод, честі та гідності (йдеться про етичний аспект оподаткування). Крім того, важливо підвищити рівень якості надання інформаційних послуг та консультацій, налагодити ефективну взаємодію працівників податкової служби із платниками податків;
- спростити та удосконалити, а також забезпечити стабільність податкового законодавства. Часті зміни податкового законодавства обумовлені намаганням уряду збалансувати бюджет України. Загалом щодо змін до ПКУ, то їх доцільно робити лише за пів року до початку нового бюджетного року, оскільки для суб'єктів господарювання такі зміни є непередбачувані, можуть призвести навіть до банкрутства та спонукають до ухилення від оподаткування;
- удосконалити механізм розв'язання податкових спорів.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до таких висновків і узагальнень.

1. Податкова політика є ключовою складовою певної економічної політики, яка тією чи іншою мірою підпорядковує собі всі найбільш суттєві сфери суспільних відносин. Теоретичне дослідження показало, що поняття “податкова політика” є доволі широким. Більш повний зміст цього поняття розкривається через її мету, цілі, моделі, методи та інструменти.

2. Визначено, що цілі податкової політики не є сталими і вони залежать від економічної ситуації в країні, соціальної політики та зовнішніх умов і загроз, в яких перебуває держава. Запропоновано доповнити і розширити цілі податкової політики, що дасть змогу вирішити першочергові завдання сучасної податкової політики України.

3. Реформування податкової політики в Україні ускладнене як з економічного боку (дефіцит ресурсів), так і з політичного. Відповідно до цього запропоновано прикладні рекомендації стосовно податкової політики, які дали б змогу у цей важкий для України час підтримати українських суб'єктів господарювання.

Дослідження суті, мети, цілей, проблемних аспектів може бути реалізовано для проведення подальших наукових розробок та реформування податкової політики в Україні.

Список використаних джерел

1. Бондар Т. Траєкторія доходів бюджету під час війни. Економічна правда. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/24/703550//>.

2. Країна живе в борг. Як США та ЄС закривають діри в українському бюджеті. Економічна правда. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/3/702854/>.

3. Десятнюк О., Марченко Л. Науково-методичні детермінанти податкової політики в умовах трансформації національної економіки. Світ фінансів. 2021. № 4. URL : <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1473/1479>.

4. Варналій З. С. Податкова система України: проблеми функціонування та шляхи реформування. Економіка і регіон. 2017. № 5. С. 5–9.

5. Козарезенко Л. В. Податкова політика в забезпеченні соціальної функції держави. Бізнес Інформ. 2018. № 11. С. 420–426. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_11_63.

6. Нікітішин А. О. Податкова політика як складова забезпечення суспільного розвитку. Економічний вісник університету. 2021. Вип. 48. С. 182–190. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2021_48_22.

7. Господарський кодекс України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T030436>.

8. Податкова політика. Міністерство фінансів України. URL : <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy>.

9. Котенський А. Рада директорів МВФ схвалила кредитну програму Україні на 15,6 мільярдів дол. URL : <https://portal.lviv.ua/news/2023/04/01/rada-dyrektoziv-mvf-skhvalyala-kredytnu-prohramu-ukraini-na-15-6-miliardiv>.

10. Меморандум про економічну і фінансову політику щодо нової програми розширеного фінансування для України від 24 березня 2023 р. та Лист про наміри. URL : <https://mof.gov.ua/uk/news/memorandum-pro-ekonomichnu-i-finansovu-politiku-shchodo-novoi-programi-rozshirenogo-finansuvannia-dlia-ukraini-vid-24-bereznia-2023-r-ta-list-pro-namiri-402>

11. Про внесення змін до Податкового кодексу та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану : Закон України від 30.06.2023 № 3219-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text>

References

1. Bondar, T. Traiektoriia dokhodiv biudzhetu pid chas viiny [The trajectory of budget revenues during the war]. Ekonomichna pravda – Economic Truth. Available at: <https://vvv.epravda.tsom.ua/tso-lumns/2023/08/24/703550//>.

2. Kraina zhyve v borh. Yak SSHa ta YeS zakryvaiut diry v ukrainskomu biudzheti [The country lives in debt. How the USA and the EU are closing holes in the Ukrainian budget]. Ekonomichna pravda – Economic Truth. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/3/702854/>.

3. Desiatnjuk, O., Marchenko, L. (2021). Naukovo-metodychni determinanty podatkovoi polityky v umovah transformatsii natsionalnoi ekonomiky

[Scientific and methodical determinants of tax policy in the conditions of transformation of the national economy]. *Svit finansiv – World of Finance*, 4 [in Ukrainian]

4. Varnalii, Z. S. (2017). *Podatkova systema Ukrainy: problemy funktsionuvannia ta shliakhy reformuvannia* [The tax system of Ukraine: problems of functioning and ways of reforming]. *Ekonomika i rehion – Economy and Region*, 5, 5–9 [in Ukrainian].

5. Kozarezenko, L. V. (2018). *Podatkova polityka v zabezpechenni sotsialnoi funktsii derzhavy* [Tax policy in ensuring the social function of the state]. *Biznes Inform – Business Inform*, 11, 420–426. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_11_63.

6. Nikitishyn, A. O. (2021). *Podatkova polityka v umovah ekonomichnyh peretvoren* [Tax policy in conditions of economic transformations]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu – Economic Bulletin of the University*, 48, 182–190 [in Ukrainian].

7. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy* [Economic Code of Ukraine]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/T030436>.

8. *Ministerstvo finansiv Ukrainy. Podatkova polityka* [Ministry of Finance of Ukraine. Tax policy]. Available at: <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy>.

9. Kotenskyi, A. *Rada dyrektoriv MVF skhvalyla kredytnu prohramu Ukrainy na 15,6 miliardiv dol.* [The Board of Directors of the IMF approved a loan program for Ukraine for 15.6 billion dollars]. Available at: <https://portal.lviv.ua/news/2023/04/01/rada-dyrektoriv-mvf-skhvalyla-kredytnu-prohramu-ukraini-na-15-6-miliardiv>.

10. *Memorandum pro ekonomichnu i finansovu polityku shchodo novoi prohramy rozshyrenoho finansuvannia dlia Ukrainy vid 24 bereznia 2023 r. ta Lyst pro namiry* [Memorandum on economic and financial policy regarding the new extended financing program for Ukraine dated March 24, 2023 and Letter of Intent]. Available at: [https://mof.gov.ua/uk/news/memorandum_pro_ekonomichnu_i_f finansuvannia_dlia_ukraini_vid_24_bereznia_2023_r_t_a_list_pro_namiri-4027](https://mof.gov.ua/uk/news/memorandum_pro_ekonomichnu_i_finansovu_politiku_shchodo_novoi_programi_rozshyrenogo_f finansuvannia_dlia_ukraini_vid_24_bereznia_2023_r_t_a_list_pro_namiri-4027).

11. *Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo osoblyvostei opodatkuvannia u period dii voiennoho stanu. Zakon Ukrainy vid 30.06.2023 № 3219-IX* [On amendments to the Tax Code and other laws of Ukraine regarding the peculiarities of taxation during the period of martial law Law of Ukraine]. (2023, June, 30). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text>.